OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Erityisasiantuntija Katriina Nousiainen
Erityisasiantuntija Jasmiina Jokinen

Asiantuntijalausunto

17.3.2021

Lakivaliokunta

Komission tiedonanto: Tasa-arvon unioni: HLBTIQ-henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia 2020-2025 (E-kirje E 18/2021 vp)

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa EU-komission 12.11.2020 antamasta tiedonannosta *Tasa-arvon unioni: HLBTIQ-henkilöiden tasa-arvoa koskeva strategia 2020-2025* (COM(2020) 698 final).

Strategia on osa laajempaa kokonaisuutta, johon sisältyy kolme muuta EU-komission strategiaa: Sukupuolten tasa-arvostrategia 2020-2025 (E 25/2020 vp), EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020-2025 (E 140/2020 vp) sekä EU:n strateginen puiteohjelma romanien tasa-arvosta, osallisuudesta ja osallistumisesta (E 21/2021 vp). Lisäksi komissio on esitellyt 3.3. vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan strategian (2021–2030), josta E-kirjettä valmistellaan valtioneuvostossa.

Strategian sisällön kannalta merkityksellisiä oikeusperustoja ovat mm: Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 2 ja 10 artikla ja SEUT-sopimuksen 19 artikla ja 83 artikla, sekä EU:n perusoikeuskirjan 20 ja 21 artikla.

Komission tiedonannon keskeiset lainsäädäntöön liittyvät sisällöt

Komission strategia sisältää neljä pääkokonaisuutta: syrjinnän torjunta, turvallisuuden varmistaminen, HLBTIQ- henkilöiden osallisuutta edistävän yhteiskunnan rakentaminen sekä HLBTIQ- ihmisten yhdenvertaisuuden edistäminen kaikkialla maailmassa. Näiden kokonaisuuksien alla komissio tulee toteuttamaan kohdennettuja toimenpiteitä, mukaan lukien erilaiset lainsäädännölliset aloitteet.

Komissio tulee muun muassa vuonna 2021 esittämään aloitteen lisätä viharikokset ja vihapuheen, myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvina, Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 83 artiklan mukaisten, niin kutsuttujen EU-rikosten listalle. Asiaa on käsitelty lakivaliokunnassa myös EU:n demokratiatoimintasuunnitelmasta annetun valtioneuvoston selvityksen (E 12/2021 vp) yhteydessä.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Komissio tulee esittämään lainsäädäntökehystä, jolla vastataan tekoälyjärjestelmiin liittyviin syrjintäriskeihin. Tähän liittyen komissio on antanut vuonna 2020 valkoisen kirjan, josta on aiemmin informoitu eduskuntaa (E 24/2020 vp).

Komissio tulee myös esittämään lakialoitteen vanhemmuuden vastavuoroisesta tunnustamisesta jäsenvaltioiden välillä sekä selvittää mahdollisuutta tukea samaa sukupuolta olevien parisuhteen vastavuoroista tunnustamista jäsenmaiden välillä. Vuonna 2022 komissio tarkistaa vuonna 2009 laadittuja vapaan liikkuvuuden suuntaviivoja heijastamaan perheiden moninaisuutta. Komissio tulee kiinnittämään erityistä huomiota sateenkaariperheisiin seuratessaan EU-oikeudellisten perheoikeussäännösten noudattamista ja kannustaa jäsenvaltioita soveltamaan oikeutta vapaaseen liikkuvuuteen sekä EU-säännöksiä perheoikeuden alalla oikein.

Komissio myös kannattaa sitä, että jäsenvaltiot muun muassa luovat lainsäädäntöä ja käytäntöjä sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollistamiseksi sekä edistävät transsukupuolisten, muunsukupuolisten ja intersukupuolisten ihmisten syrjimättömyyttä keskeisissä asiakirjoissa, hakemuksissa, selvityksissä ja prosesseissa.

Strategian mukaan komissio tulee julkaisemaan kertomuksen yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta ja tämän jatkotoimenpiteenä esittämään lainsäädäntöä etenkin tasa-arvoelinten roolin vahvistamiseksi.

Suomen kanta

Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen on Suomelle keskeinen prioriteetti. EU:n toimia syrjinnän torjumiseksi tulee tehostaa. Suomi pitää EU:n uutta seksuaalivähemmistöjen oikeuksia koskevaa strategiaa tärkeänä askeleena seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien edistämiseksi EU:ssa.

Yhdenvertaisuuslainsäädäntö on keskeinen HLBTIQ-oikeuksien turvaaja sekä kansallisesti että EU-tasolla. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti komission vuonna 2008 antamaan ehdotukseen yhdenvertaisuusdirektiivistä ja pitää tärkeänä tavoitetta turvata kaikille ihmisille mahdollisimman yhdenmukainen vähimmäissuoja syrjintää vastaan riippumatta siitä, millä perusteella ja millä elämänalalla syrjintää katsotaan tapahtuneen.

Suomi pitää komission tavoin tärkeänä myös turvata yhdenvertaisuuselinten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta.

Rikosoikeuden alalla keskeisintä laittoman vihapuheen torjumisessa on EU:n rasismipuitepäätöksen tehokas täytäntöönpano. Suomi suhtautuu varauksellisesti lisäharmonisointiin EU:n rikosoikeuden alalla vihapuheen ja viharikosten torjumiseksi, mutta ottaa tätä koskeviin mahdollisiin ehdotuksiin kantaa tapauskohtaisesti.

Suomi pitää tärkeänä, että EU:n rikosoikeudellinen toimivalta on tarkoin määritelty. On tärkeää, että harkitessaan EU:n toimivaltaan kuuluvien rikosten listan laajentamista vihapuheeseen ja viharikoksiin, komissio kiinnittää erityistä huomiota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja jäsenvaltioiden kuulemiseen sekä perussopimusten asettamiin rajoihin. Viharikokset ja vihapuhe ovat ilmiöitä, joiden yleinen, sananvapauteen liittyvät näkökannat huomioiva ja riittävän täsmällinen rikosoikeudellinen määrittely voi EU-tasolla olla hyvin haastavaa. EU-tasoinen määritelmien ja rangaistus-

asteikkojen harmonisointi voi myös olla vaikeasti yhteensovitettavissa kansalliseen oikeusjärjestykseen. On myös tarkemmin arvioitava, voidaanko näitä ilmiöitä oikeudellisesti täysin rinnastaa SEUT 83 artiklassa lueteltuihin rikoksiin, kuten terrorismiin tai ihmiskauppaan. Kyseessä olisi ensimmäinen kerta, kun tätä luetteloa täydennettäisiin, ja EU:n toimivaltaa näin laajennettaisiin. Suomen alustava suhtautuminen on siten varautunut, mutta Suomi tarkastelee komission mahdollista ehdotusta tarkemmin ja ottaa siihen kantaa aikanaan.

Tekoälyn sääntelyn tulee edistää tekoälyratkaisujen vastuullista kehittämistä ja käyttöönottoa Euroopassa. Suomi tukee komission tavoitetta määritellä yhteinen eurooppalainen lähestymistapa, joka huomioi kansalaisten, yritysten, kuntien ja yhteiskunnan edun, tavoitteena välttää sisämarkkinoiden hajautuminen. Selkeä sääntelykehys ja oikeudellinen varmuus auttavat lisäämään kuluttajien, julkisen sektorin ja yritysten luottamusta tekoälyyn ja siten nopeuttaa tekoälyn käyttöönottoa. Ennen uutta sääntelyä on varmistettava, että se perustuu todelliseen tarpeeseen eikä aiheuta tarpeetonta sääntelytaakkaa yrityksille ja kuluttajille ja että se noudattaa muiltakin osin paremman sääntelyn periaatteita. Olemassa olevan sääntelyn päivittäminen täsmentämään soveltamista uusiin teknologioihin tulee olla ensisijaista. Perusoikeuksiin, kuten henkilötietojen suojaan ja syrjintään, liittyviin riskeihin tulee kiinnittää asianmukaista huomiota.

Hallitusohjelman mukaisesti säädetään itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta. Lakiehdotus on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2021 aikana.

Muiden lainsäädäntöhankkeiden osalta Suomi odottaa komissiolta tarkempaa tietoa ja ottaa niihin kantaa aikanaan.